

# TARİFLER VE MEFHURLAR

## B Ö L Ü M IV

### TERİMLERİN SEÇİMİ

J. M. KEYNES

Tercüme eden  
Prof. Dr. Akif ERGİNAY

#### I

Etüdümüzün asıl konusunu teşkil eden problemlerle özel veya kesin bir ilgisi bulunmayan bazı kararsız noktaları, bu ve bunu takip eden üç bölümde aydınlatmağa çalışacağız. Böylece, bu bölümler konu dışı mahiyetinde olup bizi, esas konumuzu incelemekten bir müddet alıkoyacaklardır. Bu noktaları burada ele almamızın tek sebebi, onların kendi konumuzun icaplarına uygun düşecek şekilde başka hiç bir yerde incelenmemiş olmasıdır.

Bu kitabın yazılışı sırasında başlıca üç kararsız nokta bizi engelledi; o kadarki bunlara bir hal şekli bulmadan, düşüncelerimizi gereği gibi izah edemiyorduk; bu noktalardan birincisi, bir bütün olarak göz önüne alınan ekonomik sistemin problemlerine ait miktar birimlerinin seçimi; ikincisi, tahminin (expectation) ekonomik tahlilde oynadığı rolün derecesi; üçüncüsü, gelirin tarifidir.

#### II

İktsatçaların, üzerinde umumiyetle çalışdıkları terimlerin tatkâr olmadığını millî gelir, reel sermaye stokları ve genel fiyat seviyesi mefhumları vasıtasıyla belirtmek kabildir :

1 — Marshall ve Prof. Pigou'nun tariflerine göre (1) millî gelir, cari hasıla (output) hacmini, yani reel geliri ölçer; yoksa bu hasılanın değerini, yani nominal geliri değil (2). Bundan başka millî gelir, belirli bir mânada safi hasılaya; yani belirli bir devrenin iktisadî faaliyetleri ve fedakârlıklarından hasıl olup, devre başında mevcut reel sermaye mallarının maruz kaldığı aşınmanın da göz önünde bulundurulması suretiyle, istihlâk edilmek veya sermaye malı olarak ayrılmak üzere cemiyetin servet kaynaklarına yapılan net ilâveye tekabül eder. Bu temel üzerine bir kemmiyet ilmi kurmağa kalkışılmıştır. Fakat böyle bir maksat için yapılan bu tarif, büyük bir itiraza yer vermektedir; şöyleki, cemiyetin mal ve hizmet olarak elde ettiği hasıla, aynı cinsten olmayan bir bütün olup, kelimenin dar mânasında, ancak bazı hallerde ve meselâ bir hasılanın bütün mallarının diğer bir hasılaya aynı nisbette dahil edilmeleri halinde ölçülebilir.

2 — Safi hasılayı hesaplamak üzere, sermaye mallarına yapılan safi ilâvenin ölçülmesi istenirse, daha büyük bir güçle karşılaşılr; çünkü o zaman, devre içinde istihsal edilen sermaye mallarıyla, yıpranma neticesinde yokolan eski mallar arasında kemmiyet bakımından bir mukayese zemini bulmak icabeder. Prof. Pigou, (1), safi millî geliri bulmak maksadiyle, bazı aşınmaları indirmektedir ki, bunlar «hemen hemen normal sayılırlar; ve normalin pratik ölçüsü, şudur ki, teferruat noktalarında olmasa dahi, bütün olarak tahmin edilebilmesi için aşınmanın, oldukça muntazam olması kâfidir». Fakat bu indirim, para ile ölçülen bir indirim olmadığı için, Prof. Pigou, maddi bir değişiklik olmadığı halde kemmiyetlerde bir değişiklik olabileceğini farzetmeğe mecbur olmuş, diğer bir deyişle, kıymet değişikliklerini zımnen kabul etmiştir. Bundan başka o, teknik sahada meydana gelen değişiklikler dolayısıyla sermaye mallarının biri diğerinin aynı olmadığından, eskisine nazaran yeni sermaye mallarının (teçhizatın) kıymetini ölçmek için

(1) Bak : Pigou, Economics of Welfare; hususiyle Kısım I, Bölüm III.

(2) Kolay bir uzlaşma ile, millî geliri teşkil ettiği kabul edilen reel gelirin, para ile satın alınabilen mal ve eşyalara inhisar ettiği umumiyetle kabul edilmesine rağmen.

(1) Economics of Welfare; kısım I, Böl. V, «Sermayenin tam olarak muhafaza edilmesi ne demektir» başlıklı ve Economic Journal, Haz. 1935, s. 225 de çıkan yeni bir makale ile düzeltilen yazı.

tatminkâr bir formül bulamaz (2). Kanaatımıza göre Prof. Pigou'nun nazara aldığı mefhum, ekonomik tahlil bakımından doğru ve uygundur. Fakat tatminkâr bir birimler sistemi kabul etmedikçe, bu mefhumu kat'î şekilde tarif etmek imkânsızdır. Reel bir hasılayı diğer reel bir hasıla ile karşılaştırmak ve sonra net geliri, yeni sermaye mallarını bertaraf ederek eskilerin aşınma miktarına göre hesabetmekten ortaya çıkan problem öyle bir muamma yaratır ki, bunun herhangi bir çözüm şekli kabul etmediğini tam bir emniyetle söylemek kabildir.

3 — Üçüncü olarak fiyatlar umumî seviyesi mefhumunun açıkça ihtiva ettiğini herkesin bildiği, fakat kaçınılması mümkün olmayan belirsizlik unsuru, tamamen doğru olması icabeden bu terimi illî (causal) tahlil gayeleri bakımından çok elverişsiz bir hale sokmaktadır.

Bununla beraber bu güçlük, haklı olarak, bir «fikir oyunu» telâkki edilmektedir. Bunlar «sırf nazarı» şeylerdir; şu mânada ki, iş adamlarını tereddüde sevketmedikleri gibi onların kararlarında da nazara alınmazlar; ve bu mefhumlar hernekadar belirsiz iseler de esasında belirli ve açık olan iktisadî olayların illî gelişmeleri üzerinde herhangi bir tesirleri yoktur. Bu itibarla bahis konusu mefhumların, açık ve kesin olmadıktan başka, lüzumsuz şeyler olduğu neticesine varılması tabiidir. Aşıkârdır ki, bizim kemmiyet tahlillerimiz müphem kemmiyet tâbirlerini bertaraf edecek şekilde yapılmak lâzımdır. Gerçekten bu şekilde hareket edilince, ileride göstermeyi ümit ettiğimiz gibi, bu mefhumlar olmaksızın daha iyi neticeler alındığı görülür.

Müşterek bir ölçüsü olmayan iki muhtelif mevzuu grubunun, bir kemmiyet tahlili için bizatihi bir temel olamayacağı vakıası, bizim, kesin hesaplardan ziyade geniş değerlendirme unsurlarına dayanan ve dolayısıyla ancak belirli hadler dahilinde bir mâna ve değer taşıyan takribi istatistik mukayeseleri yapmamıza şüphesiz mani değildir. Fakat safi reel hasıla ve fiyatlar umumî seviyesi gibi mefhumların asıl yeri tarih ve istatistik etüdleri sahasındadır; ve bunların gayesi tarihî ve içtimaî bir anlama merakının tatmin edilmesi olmak lâzım gelir. Böyle bir durumda tam bir kat'iyet ne mümkündür ve ne de zarurîdir; halbuki bizim illî tahlillerimizde böyle

---

(2) Prof. Hayek'in tenkitlerine bak. *Economica*, ağ. 1935, s. 247.

bir kat'iyet, nazara alınan kemmiyetlerin hakikî değerleri hakkındaki bilgimiz tam veya doğru olsun olmasın, şarttır. Safi hasılanın bugün fazla, fakat bir veya on sene önceki fiyatlar seviyesinin düşük olduğunu söylemek, Kraliçe Victoria'nın Kraliçe Elisabeth'e nazaran daha iyi bir hükümdar, fakat daha az mes'ut bir kadın olduğunu söylemekle mahiyet itibariyle aynı şeydir. Bu ifade ne mânasız ve ne de faydasızdır; fakat tefazulî hesaplar bakımından hiç bir şeye yaramaz. Eğer biz bir kemmiyet tahlilinde böyle kısmen belirsiz ve kemmiyetsiz mefhumları bir esas olarak kullanmağa kalkarsak, bizim kat'iyet de gülünç bir kat'iyet olur.

### III

Şunu hatırlatalım ki bir müteşebbisin, *herhangi* hususî bir durumda, muayyen bir sermaye malını hangi ölçüde çalıştıracağı hakkında karar vermesi lâzımdır; ve biz, bir talep artışı olacağı, yani toplam talep fonksiyonunun yükseleceği hususundaki tahminin toplam hasıla artışını doğuracağını söylediğimiz zaman gerçekte şunu kastediyoruz ki, sermaye mallarına sahip olan teşebbüsler daha fazla bir toplam işgücünü bu sermaye mallarında kullanmağa temayül ederler. Aynı cinsten bir eşya istihsal eden bir ferdi teşebbüs veya sanayi için hasıla artışı veya azalışından hakkiyle bahsedebiliriz. Fakat bütün teşebbüslerin faaliyetlerini bir kül halinde topladığımız zaman, muayyen sermaye mallarında kullanılan işgücü miktarları terimini kullanmazsak, doğru söylemiş olmayız. Bu bakımdan, bir toplam olarak hasıla ve bunun fiyat seviyesi mefhumları artık bir zaruret olmaktan çıkarlar; zira carî toplam hasılanın mutlak bir ölçüsüne ihtiyaç yoktur; yeter ki bu hasıla miktarını, diğer bir iş gücü hacminin başka sermaye mallarında kullanılması suretiyle elde edilecek olan hasıla miktarıyla mukayese etmek imkânı olsun. Tasvirî maksatlar veya takribî mukayeseler için bir hasıla artışından bahsedildiği zaman şu umumî faraziyeyi kabul etmek lâzımdır ki, muayyen bir sermaye malında kullanılan işgücü miktarı, ondan meydana gelen hasıla miktarının tatminkâr bir ölçüsünü teşkil eder; böyle bir halde, her iki miktarın, tamamen orantılı bir ölçüde olmasa dahi, birlikte arttığı veya eksildiği farzedilmiş olur.

Bu itibarla çalışma nazariyesini incelemek üzere, biz yalnız iki temel miktar biriminin kullanılmasını teklif ediyoruz : Para - kıy-

met miktarları ve çalışma miktarları. Birinciler mutlak olarak aynı einstendirler ve ikinciler de böyle aynı cins hale sokulabilirler; çünkü muhtelif derece ve nevide ücretli iş veya hizmet için az çok sabit bir ücret verildiğine göre, alêde bir işgücünün çalışmasını bir birim olarak kabul etmek ve vasıflı bir işgücünün bir saatlik çalışmasını, kendi ücretiyle oranlı olarak emsallendirmek, yani iki vasıfsız işgücü için ücretlendirilen vasıflı bir işgücü saatını iki birim olarak nazara almak suretiyle çalışma miktarı, gayemiz için kâfi gelecek derecede tâyin ve tarif edilebilir. Biz, çalışma miktarının ölçülebilen birimine işgücü birimi (Labor - unit) ismini vereceğiz ve işgücü biriminin nominal ücretine de ücret birimi (Wage-unit) (1) diyeceğiz. Bu itibarla eğer ücretler (ve maaşlar) miktarı E, ücret birimi W, ve çalışma miktarı N ile gösterilirse,  $E = N \cdot W$  olur.

Tek tek işçilerin ihtisaslaşmış ehliyetlerinde ve muhtelif iş sahasında gösterdikleri kabiliyetlerinde büyük farkların bulunduğu hususundaki açık vakıa, işgücü arzının mütecanis olduğu faraziyesini bozmaz. Gerçekten işçilerin ücretleri, kendi verimlilikleriyle orantılı olduğuna göre, fertlerin kendi verimlilikleri derecesinde işgücü arzının tesbitine yardım ettikleri düşünülürse, bu farklar esasen göz önüne alınmış sayılır; ve eğer muayyen bir teşebbüs, hasılası arttıkça, tediye edilmiş her ücret birimi için kendi hususî gayeleri bakımından verimliliği gittikçe azalan bir işgücüne başvurmak mecburiyetinde kalıyorsa, bu mecburiyet ancak, sermaye mallarının bunlarda çalıştırılan işgücünün artması) derecesinde hasılanın azalmasını mucip olan âmillerden biri olmak lâzımgelir. Biz, kullanılabilir aynı cins işgücü birimlerinin sermaye mallarında çalıştırılmasının gittikçe azalan bir şekilde kabil olacağını nazara alacak yerde farz ediyoruz ki, hasıla miktarı arttıkça, işgücünün çalıştırılmasına gittikçe azalan bir şekilde imkân verdiğini kabul ettiğimiz sermaye mallarında müsavi olarak ücretlendirilen işgücü birimleri, âdeta gayri mütecanistir. Bu itibarla, eğer ihtisaslaşmış veya eksper işgücü fazlalığı olmaması dolayısıyla, az vasıflı işgücünün kullanılması, birim başına işgücü maliyetinin artmasını mucip oluyorsa, bu demektir ki, işgücünün artması nisbetinde sermaye malları verimli-

(1) Eğer X, para ile ölçülen herhangi bir miktarı ifade ederse, ücret birimi ile ölçülen aynı miktarı  $X_w$  ile göstermek çok defa uygun düşecektir.

liğinin azalma sür'ati, böyle bir ihtisaslaşmamış işgücü fazlalığının mevcut olmasından doğabilecek azalma sür'atinden daha fazladır (1). Hattâ son bir hudut olarak muhtelif işgücü birimlerinin, biri diğerinin yerine geçemeyecek derecede ihtisaslaşmış olmaları halinde dahi, durum değişmez; zira bu hal sadece şunu ifade eder ki, hususî bir tip sermaye malından elde edilen hasılanın arz elâstikiyeti, bu sermaye malı için ihtisaslaşmış işgücü mevcutlarının tamamen çalıştırılması halinde, birdenbire sıfıra düşer (1). Bu iti-

- (1) Başlıca bu sebeptir ki, kullanılmakta olanların aynı tipinde olan sermaye mallarında (equipment) bir fazlalık bulunması halinde dahi istihsal arz fiyatı, talebin artmasıyla çoğalmaktadır. Eğer işgücü arz fazlasının bütün müteşebbislerin, eşit şekilde kullanabilecekleri bir ihtiyat teşkil ettiğini ve muayyen bir işte çalışan işgücünün, kısmen de olsa, her bir filî çalışmanın verimliliğine sıkı bir nisbette bağlı olarak değil de, bir gayret birimi başına ücretlendirildiğini farz edersek (ekser hallerde tatbikata uyan bir faraziye), kullanılan işgücünün verimliliğinin azalması hali, hasılanın artmasıyla, dahilî tasarruf düşüklüğünden doğmayan arz fiyatı yükselişinin açık bir misalini teşkil eder.
- (1) Bu güçlük, umumiyetle kullanılan arz çizgisi vasıtasıyla nasıl bertaraf edilebilir? Biz bunu bilmiyoruz; zira bu çizgiyi kullananlar, bu husustaki faraziyelerini açıkça belirtmemişlerdir. Onlar muhtemelen farz ediyorlar ki, muayyen bir maksat için kullanılan işgücü, esasen o maksat için olan faydasıyla sıkıca münasebetli olarak, ücretlendirilir. Fakat bu hal vakialara uymamaktadır. İşgücünün değişik verimliliğinin sermaye mallarına bağlı olduğunu düşünmek, belki şu temel sebebe atfedilebilir ki, tatbikatta istihsalin artışından hasıl olan kâr artışları daha verimli olan işçilere değil de, bilhassa sermaye malları sahiplerine intikal etmektedir (Her ne kadar işçilerin, devamlı olarak daha fazla çalışmaları ve daha çabuk terfi etmeleri şeklinde faydalanmaları kabil olsa dahi); bu demektir ki, aynı işde çalıştırılan muhtelif verimlilikteki işçiler, kendi verimlilikleriyle oranlı olarak nadiren tam ücret alırlar. Halbuki ücret miktarının, verimliliğiyle uygun olarak ve onun ölçüsü dahilinde artmasını bizim metodumuz nazara almaktadır; zira kullanılan işgücü birimleri miktarını hesap ederken münferit işçiler kendi ücretleriyle mütenasip olarak emsallendirileceklerdir. Münferit (özel) arz çizgileri bahis konusu olduğu zaman, şüphesiz bizim faraziyelerimizde de önemli güçlükler meydana çıkmaktadır. Zira bu çizgilerin şekli, diğer istikametlerde tatbik edilebilen vasıflı işgücü talebine bağlıdır. Bu güçlükleri bilmemek, yukarıda da söylediğimiz gibi, realiteden uzaklaşmak demek olur. Fakat istihdamı bütün

barla muhtelif işgücü birimlerinin nisbî ücretlerinde büyük bir istikrarsızlık olmaması şartıyla, bizim işgücü birimi faraziyemiz hiç bir güçlük göstermez; ve hattâ iş arzında ve toplam arz çizgisi şeklinde sür'atli değişiklikler olduğu düşünülürse böyle bir güçlüğü, meydana gelse dahi, göz önünde bulundurmamak kabildir.

Ben o kanattayım ki, ekonomik sistem bir bütün olarak nazara alındığı takdirde, yalnız para ve istihdam (çalışma) terimleriyle mutlak olarak iktifa etmek; münferit (özel) hasılayı veya sermaye mallarının kullanılmasını, tek tek ele alınan teşebbüs veya endüstrilerin hasıla tahlillerine ayırmak; ve toplam hasıla miktarı, toplam sermaye malları miktarı ve fiyatlar genel seviyesi gibi müphem mefhumları muayyen ve takribî tarihî mukayeseler için kullanmak suretiyle, bir çok lüzumsuz şüpheleri önlemek kabildir.

Bu itibarla biz, cari hasıla değişikliklerini, mevcut sermaye malları üzerinden (gerek müstehlikleri tatmin etmek, gerekse yeni sermaye malları istihsal etmek için) tediye edilmiş iş saatları sayısına göre hesap edeceğiz; bu hesapta, kalifiye iş saatları, kendi ücretleriyle orantılı olarak bir emsal alacaklardır. Biz artık herhangi bir hasılaya, başka bir işçi grubunun başka bir sermaye malı ile elde ettiği bir hasıla ile kemmiyet bakımından karşılaştırmak ihtiyacında değiliz. Belirli bir sermaye malına sahip olan müteşebbislerin, toplam talep fonksiyonunun değişikliklerine karşı nasıl hareket ettiklerini tahmin etmek için, toplam hasıla miktarının, geçinme seviyesinin ve fiyatlar genel seviyesinin başka bir zaman veya diğer bir memlekettekine nasıl tekabül ettiğini bilmeğe bir zaruret yoktur.

---

olarak incelediğimiz zaman, muayyen bir efektif talep miktarının, bu talebin muhtelif istihsaller arasında yalnız bir dağıtma şeklini mucip olduğu farz edilmesi şartıyla, bu güçlükleri nazara almağa lüzum kalmaz. Bununla beraber, bu dağıtma şeklinin, talep değişmelerinin hususî sebeplerinden müstakil olarak bir mâna ifade etmemesi mümkündür. Meselâ istihlâk temayülû artışından doğan bir efektif talep artışı, yatırım yapmak teşvikinin çoğalmasından meydana gelen aynı miktardaki talep artışının karşılığında farklı olarak, bir yekûn arz fonksiyonunun karşılığı olabilir. Fakat bütün bunlar, burada izah ettiğimiz genel fikirlerin bir teferruat tahlili olup buna şimdilik devam etmek niyetinde değiliz.

#### IV

Umumiyetle arz çizgisi ve hasıla miktarını fiyata bağlayan arz elâstikiyeti ile ifade edilen arz şartlarının, ister hususî bir teşebbüs veya endüstri, ister bütün halinde iktisadî faaliyet nazara alınsın, hasıla miktarlarına atıf yapmaksızın toplam arz fonksiyonu vasıtasıyla seçilen bizim iki birimimizle izah edilebileceğini kolayca göstermek kabildir. Gerçekten muayyen bir teşebbüsün (ve aynıyle muayyen bir endüstri ve bütün halinde bir endüstrinin) toplam arz fonksiyonu (çizgisi) :

$$Zr = \phi r (Nr),$$

şeklinde elde edilir; burada Zr «istihsali» (Proceeds) (kullanma değerinden net olarak) temsil etmektedir ki, bunun tahmini müteşebbislerin tedarik edecekleri Nr çalışma (istihdam) hacmini tâyin eder. Şu halde çalışma ile hasıla arasındaki  $\phi r$  nisbeti, bir Nr çalışmadan bir Or hasıla elde edilecek şekilde ise yani,  $Or = \phi r (Nr)$  ise, şu netice çıkar :

$$P = \frac{Zr + Ur (Nr)}{Or} = \frac{\phi r (Nr) + Ur (Nr)}{\phi r (Nr)}$$

bu ise alelâde (ordinary) arz çizgisidir; ve burada  $Ur (Nr)$ , Nr çalışma harcına karşılık olan kullanma maliyeti (tahmini) dir.

Bu itibarla her mütecanis eşya bakımından, ki,  $Or = \phi (Nr)$  formülü onun için muayyen bir manâ taşır,  $Zr = \phi (Nr)$  alelâde olarak kıymetlendirebiliriz; fakat o zaman, Nr miktarlarını toplamak mümkün olduğu halde. 80 bir adedi kemmiyet olmadığı için, Or miktarlarını toplamak imkânsız olur. Bundan başka, muayyen hallerde, muayyen bir toplam çalışmanın muhtelif endüstriler arasında tek bir şekilde dağıtıldığını farz edersek, o vaziyette ki Nr, N'in fonksiyonu olsun, o zaman daha basit hal suretleri mkân dahiline girer.

## B Ö L Ü M V

### HASIL VE ÇALIŞMAYI BELİRTMEYE ESAS OLAN TAHMİN (EXPECTATION)

#### I

Her istihsalde, netice itibariyle, bir müstehlîki tatmin etmek gayesi vardır. Fakat müstahsilin (müstehlîki nazara alarak) maliyet masraflarını yapmasıyla, hasılanın son müstehlîk tarafından satın alınması arasında umumiyetle bir zaman - bazan çok zaman - geçer. Bu arada, müteşebbis (bu terim hem istihsal eden hem de yatırım yapan kimseyi ifade eder) bazan uzun da olabilen bir zaman müstehlîklere (doğrudan doğruya veya vasıtalı olarak) mal arzedebilecek duruma gelince, onların ne ödeyebilecekleri hakkında, imkân nisbetinde en iyi şekilde tahminler yürütmek mecburiyetindedir (1); ve eğer muayyen bir zamanın geçmesini icabettiren usullerle istihsal yapacaksa, onun böyle tahminlere uymaktan başka çaresi yoktur.

İş adamlarının kararlarının bağlı olduğu bu tahminler, iki gruba ayrılır; bir kısım fertler veya teşebbüsler birinci tip tahminler ve diğer bir kısmı da ikinci tip tahminler yapmağa alışkandırlar. Birinci tip tahminler, bir imalâtçının kendi «mamul» mallarından, bu malları imal için bizzat işe başladığı zamanda elde edeceğini tahmin ettiği fiyata taallük eder. Burada «mamul» mallar (imalâtçı bakımından), kullanılmak veya başkasına satılmak için hazır olan mallardır. İkinci tip tahminler bir müteşebbisin, kendi sermaye mallarına ilâve etmek üzere «mamul» mallar satın aldığı (veya belki de bizzat imal ettiği) takdirde müstakbel gelir olarak kaza-

(1) «Satış geliri» terimiyle ifade edilen bu tahminlerin bir karşılığının bulunması usulü hakkında, bak, s. ... no. 2.

nacağını ümit ettiği Şeye taalluk eder. Biz, bunlardan birincisine *kısa devre tahmini* ve ikincisine *uzun devre tahmini* diyeceğiz.

Şu halde günlük hasılasını (1) tesbit etmek hususunda her ferdi teşebbüsün takip edeceği hareket tarzı, kendi *kısa devre tahminlerine* göre tâyin edilir - yani mümkün bir çok büyüklükteki hasılanın maliyetine ait tahminler ve bu hasılanın satış gelirinine dair tahminler; bununla beraber, hasılanın sermaye mallarına ilâve edilmesi ve hattâ perakendicilere satılması halinde, bu kısa devre tahminleri, diğer kimselerin yaptıkları uzun devre (veya orta devre) tahminlerine büyük ölçüde bağlı bulunmaktadır. İŞte teşebbüslerin arz edeceği çalışma hacmi tamamen bu muhtelif tahminlere göre teşekkül eder. İstihsal faaliyetinin ve hasıla satıŐının fiilen tahakkuk eden neticeleri ancak bunlardan sonraki tahminlerde bir değişikliği mucip oldukları nisbette çalışma (istihdam) bakımından önem kazanırlar. Diğer yandan, ertesini günün hasılasını tesbit edeceği sırada, müteşebbisin malik olduğu sermaye mallarını ve ara mal stoklarını veya yarı mamul mallarını satın almağa teŐebbüsü sevkeden aslı tahminler de bir önemi haiz değildir. Bu itibarla böyle bir karar verilmesini icabettiren her an ve zamanda, o karar Şüphesiz adı geçen sermaye mallarına ve stoklara göre, fakat *müstakbel* maliyet ve satış gelirlerine dair *cari* tahminler ışığında alınacaktır.

Şu halde tahminlerde (kısa devre veya uzun devre) meydana gelecek bir değişiklik, çalışma hacmi üzerinde umumiyetle ancak uzunca bir müddet geçtikten sonra tam tesirini gösterecektir. Tahminlerin değişmesi neticesinde çalışma'da hasıl olan bir değişiklik, değişikliği müteakip ikinci günde birinci gündenkinden ve üçüncü günde ikinci gündenkinden ilh, farklı olacaktır; o kadarki tahminlerde daha sonra değişik olmasa dahi, durum böyledir. Kısa devre tahminleri olması halinde bu netice, Şu hâdiseden doğmaktadır ki, tahminlerdeki değişiklikler daha fenaya delâlet ediyorlarsa, başlanılmasının yeni tahminler karşısında hatalı olmuş olduğu artık tezahür eden bütün o istihsal muamelelerinde faaliyetin bırakılmasını mucip olacak derecede, kaideten, Őiddetli veya Őür'atli değildir-

(1) «Günlük» sıfatı burada, teşebbüsün ne kadar çalışma arz edeceği hakkındaki kararını deđiŐtirmekte serbest olduğu zamandan evvelki en kısa fasılayı ifade eder. Bu fasıla denebilir ki, iktisat zamanının en küçük fili birimidir.

ler; buna mukabil, bu değişiklikler daha iyiye delâlet ediyorlarsa, tahminlerin daha erken değiştirilmesi halinde çalışmanın yükselmiş olacağı seviyeye erişmeden evvel, zarurî olarak muayyen bir hazırlık devresinin geçmesi lâzımgelsecektir. Uzun devre tahminleri halinde sermaye malları, eğer değiştirilmemiş iseler, tamamen aşınmaya kadar çalışma konusu olmağa devam ederler; ve eğer tahmin değişiklikleri iyiye delâlet ediyorsa çalışma miktarı, ilk zamanlar sermaye mallarını yeni duruma intibak ettirmek için lâzım gelecek zamandakinden daha yüksek bir seviyede olabilir.

Muayyen bir tahmin halinin, oldukça uzun bir müddet devam etmiş ve dolayısıyla yeni tahminler olsaydı, hasıl olacak olandan, geniş mânada, farklı başka bir kısım çalışma olmayacak tarzda çalışma üzerine tesir etmiş olduğunu farz edersek, böyle bir durumda vasıl olunan devamlı çalışma seviyesine, o tahmin haline tekabül eden uzun devre çalışma hali denebilir (1). Bu itibarla, her ne kadar tahminler efektif çalışma seviyesinin, mevcut tahmin haline tekabül eden uzun devre çalışma seviyesine vasıl olmasına imkân verecek derecede bir müddet bırakmazsa da, her tahmin haline muayyen bir uzun devre çalışma seviyesi tekabül eder.

Her şeyden önce, tahminlerdeki değişiklikten doğan uzun devre durumuna intikal seyrini, bunun müteakip bir değişiklikte gerek bozulmuş gerekse kesilmiş olmaması durumunda tetkik edelim. İlk olarak değişikliğin o mahiyette olduğunu farz edelim ki, yeni uzun devre çalışma hacmi evvelkinden daha fazla olsun; böyle bir halde, kaideten, yalnız başlangıçta siparişler miktarı veya yeni istihsal faaliyetlerinin ilk safhalarındaki çalışma hacmi, ehemmiyetli derecede tesire maruz kalacaktır; halbuki değişiklikten önce başlanmış olan faaliyetlerin son safhalarında istihlâk malları istihsalı ve çalışma hacmi, evvelkinin hemen hemen aynı olacaktır. Yarı mamul mal stokları var idiyse, bu netice değişmiş olabilir; fakat çalışmanın başlangıç artışının yine de hafif olacağını söylemek yanlış olmaz. Bununla beraber zamanın geçmesiyle çalışma da derece derece artacaktır. Hattâ çalışmayı, muayyen bir safhada yeni uzun devre ça-

(1) Uzun devre çalışma halinin mutlaka müstakar olması lâzımgelmez; diğer bir deyişle, uzun devre şartları mutlaka statik değildir. Meselâ servetlerin veya nüfusun devamlı artışı, değişmeyen bir tahminin unsurlarından birini teşkil edebilir. Tek şart şudur ki, mevcut tahminler, yeter derecede önceden yapılmış olsun.

lişma seviyesinden *daha yüksek* bir seviyeye çıkaracak halleri tasavvur etmek te kolaydır. O şekilde ki, yeni tahmin halleri için gereken sermayelerin imal faaliyeti, uzun devre durumuna erişildiği zaman tahakkuk edeceklerden daha fazla bir çalışmayı ve hattâ daha fazla bir cari istihlâki doğurabilir. Bu itibarla tahminlerin değişmesi, çalışma hacminin derece derece artmasını ve azamî bir hadde çıktıktan sonra, yeni uzun devre seviyesine inmesini intaç edebilir. Eğer bu değişiklik, o gün kullanılmakta olan metotların ve bunlara mahsus sermaye mallarının artık kullanılmamasını mucip olan yeni istihlâkler istikametindeki bir değişikliği ifade ediyorsa, yeni uzun devre seviyesinin eskisinin *aynı* olması halinde, yine yukarıdaki durum meydana gelebilir; ve ayrıca, eğer yeni uzun devre çalışma seviyesi eskisinden daha azsa, intikalın devamı müddetince de çalışma seviyesi, yeni uzun devrede erişeceği seviyenin, bir müddet için, *altına* düşebilir. Bu itibarla tahminlerdeki basit bir değişiklik, bunun meydana geldiği zaman içinde, bir devrî (cyclical) hareketine benzer şekilde bir dalgalanma yaratabilir. İşte biz *Treatise on Money* isimli kitabımızda, bu nevî hareketleri, değişikliklerin bir neticesi olarak, döner ve likit sermaye stoklarının teşekkülü ve tükenmesiyle olan münasebetleri bakımından tetkik ettik.

Yukarıdaki şekilde yeni bir uzun devre durumuna kadar kesilmeksizin devam eden bir intikal hali,, teferruatta karışıklık arz edebilir. Fakat hâdiselerin tatbikattaki cereyanı daha çok karışıktır. Zira tahminler, devamlı değişikliklere maruzdur; bir evvelki değişiklik, tesirlerini tamamen göstermeden evvel, yeni tahminler eklenir; şu halde ekonomik mekanizma, mevcudiyeti bir çok geçmiş tahminlerin neticesi olan birbiriyle karışık bir çok faaliyetlerle her an dolu bulunmaktadır.

## II

Bütün bunlar bizi, yukarıdaki müşahedelerimizin bugünkü gayelerimiz bakımından önemini araştırmağa sevkeder. Bu müşahedelerimizden açıkça şu netice çıkar ki, herhangi bir zamanda çalışma seviyesi, muayyen bir mânada, yalnız mevcut tahminlere değil, fakat ayrıca geçmiş bir zamanda mevcut olmuş olanlara bağlıdır. Ancak, bütün tesirlerini henüz tevlit etmemiş olan eski tahminler

bugünkü sermayelerle birleşmiş olup, müteşebbis, onları göz önünde bulundurmak suretiyle yeni kararlar verir; ve o tahminler, sermayelere birleşmiş oldukları derecede bu kararlara tesir ederler. Şu halde, yukarıda beyan edilen hususlara rağmen, şunu tam bir doğrulukla söyleyebiliriz ki, bugünkü çalışma miktarı, bugünkü sermayelerle birlikte bugünkü tahminlere göre tanzim ve idare edilir.

Cari uzun devre tahminlerine açıkça başvurmadan nadiren kaçırılabilir. Buna karşılık kısa devre tahminlerine açıkça başvurulmasından çok defa vazgeçilebilir; zira tatbikatta kısa devre tahminlerinin değiştirilmesi derece derece ve devamlı olup, geniş ölçüde, elde edilen neticeler ışığında tamamlanır; o şekildeki, beklenen ve elde edilen neticeler, tesirleri bakımından, birbirini takip ve biri diğerine inzizam ederler. Bu itibarla her ne kadar istihsal ve çalışma, geçmiş neticelerin değil de, müteşebbislerin yaptıkları kısa devre tahminlerinin fonksiyonları ise de, en son neticeler de bu tahminlerin tâyininde umumiyetle önemli bir rol oynarlar. Her bir yeni istihsal faaliyeti için tahminler tanzim etmek, çok defa karışık bir iş olur; ve üstelik bu, bir zaman gaybini muciptir; zira büyük bir kısım itibariyle hal ve şartlar bir günden diğerine umumiyetle değişmezler. Esasen bir değişiklik olacağı hususunda kat'i sebepler bulunmadıkça müteşebbislerin, kendi tahminlerini, meydana çıkan en son neticelerin ileride de devam edeceği düşüncesine istinat ettirmeleri tabiidir. Böylece tatbikatta, yeni hasılanın satışından elde edilen gelirlerle, cari hasılanın satışından elde edileceği tahmin edilen gelirlerin, karşılıklı olarak çalışma üzerine yaptıkları tesirleri arasında büyük iniş ve çıkışlar görülür; ve müstahsillerin projeleri, ilerideki değişikliklerin dikkat nazarına alınmasından ziyade, çok defa, meydana çıkmış neticelere göre tedricen değişir (1).

- 
- (1) Kanaatıma göre, istihsal kararının verildiği zaman yapılmış olan tahminlere burada verilen şekil, Mr. Hawtrey'in : maliyet unsurları (input) ve çalışma hacminin, fiyatların düşmesinden önce stokların birikmiş olmasının veya hasıla (output) bakımından yapılan hesap yanlışlığının neticesi olarak tahminlere nazaran meydana gelen bir zararın karşılaşılmamasının tesiri altında olduğu hakkındaki görüşüne uymaktadır. Zira bu, satılmamış stokların birikmesine (veya siparişlerin azalmasına) tesir eden tamamen şu çeşit bir hâdiseye benzer ki, burada tahmini hasıla mik-

Bununla beraber, şunu unutmamak lâzımdır ki, devamlı mallar bahis konusu olduğu zaman müstahsillerin kısa devre tahminleri, yatırım yapan kimselerin uzun devre tahminlerine dayanır; ve uzun devre tahminleri, meydana çıkan neticelerin ışığı altında kısa aralıklarla değiştirilecek mahiyette değildir. Bundan başka, uzun devre tahminlerinin daha teferruatla tetkik edileceği XII nci bölümde de göreceğimiz üzere, bu tahminler ani değişikliklere maruzdurlar. Bu itibarla cari uzun devre tahminleri faktörü, takriben de olsa, bertaraf edilemeyeceği gibi, tahakkuk etmiş olan neticeler de bunların yerine kaim olamaz.

---

tarı, tetkik veya tahlili yapılmaksızın ertesi devreye intikal ettirilen ve bir evvelki devre hasıla satış istatistiklerinde görülen miktarın aynı olur.

## B Ö L Ü M V I

### GELİR, TASARRUF VE YATIRIMIN TARİFİ

#### I. GELİR

Bir müteşebbis, herhangi bir zaman devresi içinde, A ile göstereceğimiz muayyen bir para karşılığında, müstehlaklere veya diğer müstahsillere mamul mallar satıyor. Aynı müteşebbis, diğer müstahsillerden mamul mallar satın almak üzere A<sub>1</sub> ile göstereceğimiz muayyen bir para sarf ediyor. Ve devreyi, elinde kalan G değerindeki sermaye mallarıyla (Capital equipment) kapatıyor; burada sermaye malları terimi, müteşebbisin gerek gayri mamul mallar stokunu, yani onun işletme sermayesini (Working capital), gerekse mamul mallar stokunu ifade etmektedir.

Fakat  $A + G - A_1$  değerinin bir kısmının, nazara alınan devre faaliyetlerine değil, müteşebbisin daha devre başında bulunan sermayesine ait olması icabeder. Bu itibarla cereyan eden devrenin *geliri* olarak anladığımız şeyi bulmak için,  $A + G - A_1$  değerinden evvelki devreden intikal eden sermaye dolayısıyla (muayyen bir mânada) temin edilen ve bu değer bir parçasına tekabül eden miktarı indirmek lâzımdır. Bu indirim miktarını hesaplamak için tatninkâr bir usul bulduğumuz anda, gelirin tarifi meselesi halledilmiş olacaktır.

Bunu hesaplamak için, her biri ayrı bir önem taşıyan mümkün iki prensip vardır; - bunlardan biri istihsale, diğeri istihlâke taalluk eder. Bunları sıra ile ele alalım.

1 — Sermaye mallarının devre sonundaki G reel değeri, bir yandan müteşebbisin gerek diğer müteşebbislerden satın aldığı gerekse bizzat kendisinin bu hususta sarf ettiği emek dolayısıyla devre içinde kendi sermaye mallarını mufahaza ve idame etmiş olma-

sının ve diğer yandan bu sermaye mallarını istihsalde kullanmak suretiyle kısmen tüketmiş kısmen de onların değerini azaltmış bulunmasının safi neticesidir. Müteşebbis, sermaye maliarını istihsalde *kullanmamağa* karar vermiş olsaydı dahi, onları muhafaza ve idame etmek için yine de muayyen bir miktar para sarf etmekte fayda bulunacaktı. Böyle bir halde müteşebbisin, sermaye mallarını muhafaza ve idame etmek için B' miktarında bir para sarf etmek mecburiyetinde kalmış olacağını ve eğer bu masraf yapılmış olsaydı, devre sonunda sermaye mallarının G' değerinde bulunacağını farz edelim. Diğer bir deyişle, A mallarının istihsalinde kullanılmamış olması halinde bir evvelki devrenin sermaye mallarının, muhafaza edilmesi mümkün olan en yüksek net değeri G' - B' dir. Sermaye mallarının bu potansiyel değerinin G - A<sub>1</sub> den olan fazlası, A mallarını istihsal etmek için (şu veya bu şekilde) yapılan fedakârlığın karşılığıdır. A mallarının istihsal için yapılan değer fedakârlığının ölçüsü (karşılığı) olan bu,

$$(G' - B') - (G - A_1)$$

kemmiyetine, A'nın kullanma maliyeti (User cost) diyelim ve bu maliyeti U ile gösterelim (1). Müteşebbisin, kendisine yaptıkları hizmet karşılığında diğer istihsal âmillerine ödediği paralar, A'nın *âmil maliyeti* (Factor cost) ismini alacaktır; ve biz âmil maliyeti F ile kullanma maliyeti U'nun toplamına A istihsalinin *ilk maliyeti* (Prime cost) diyeceğiz.

Şu halde biz, müteşebbisin gelirini (2), bunun devre içinde sattığı mamul mallar değerinin, ilk değerden olan fazlası şeklinde tarif edebiliriz. Bu demektir ki, böylece tarif edilen müteşebbisin geliri, istihsal kademesini değiştirmek suretiyle onun azamî miktara çıkarmak istediği miktara, yani, kelimenin genel mânasında, gayri safi kâra eşittir; ve bu, akla uygun düşmektedir. Bu bakımdan cemiyetin diğer fertlerinin geliri, müteşebbisin âmil maliyetine eşit olduğu için, toplam gelir A - U ya eşit olur.

Böylece tâyin ve tarif edilen gelir, hiç bir vuzuhsuluğu olmayan bir kemmiyettir. Bundan başka, diğer istihsal âmillerine arz edeceği çalışma miktarını tesbit ettiği zaman müteşebbisin gaye-

(1) Bu bölümün Ek'inde kullanma maliyeti hakkında tamamlayıcı bilgi verilmiştir.

(2) Bu gelir, ileride tarifi yapılacak olan net gelirden ayrıdır.

si, bu kemmiyetin, mezkûr âmillere yapılacak ödemelerden olan fazlasının azamî miktara çıkarılması olduğu için, gelir, çalışma bakımından, illî (causal) bir önem kazanır.

Şüphesiz,  $G - A_1$  in  $G' - B'$  den fazla ve dolayısıyla kullanma maliyetinin menfi olabileceği düşünülebilir. Meselâ çalıştırılan istihsal âmillерinin artmış ve buna karşılık istihsalin ikmal ve satış safhasına gelmesi için gereken zamanın geçmemiş bulunduğu bir devreyi seçersek, böyle bir durum meydana gelebilir. Keza müteşebbislerin, kendi sermaye mallarının büyük bir kısmını bizzat istihsal ettikleri derecede merkezileştirilmiş bir endüstri tasavvur edilirse, böyle bir halde her zaman müsbet yatırım olacağından (yani, azalan sermaye miktarından daha fazla sermaye konulması M. N.), yine aynı durum hasıl olacaktır. Bununla beraber kullanma maliyeti, ancak müteşebbisin kendi sermaye mallarını bizzat kendi mesaisiyle arttırdığı zaman menfi olabileceği için, sermaye mallarının büyük kısmının, onları kullanan teşebbüslerden ayrı teşebbüsler tarafından imal edilen bir ekonomide bu kullanma maliyetinin, kaideten, müsbet olacağını kabul etmek icabeder. Üstelik, A da olan bir artışa taalluk eden *marginal* kullanma maliyetinin,

$$\frac{dU}{dA}$$

yani ——— nın, müsbet olmayacağı bir durumu tasavvur etmek güçtür.

Bu bölümün son kısmına takaddüm ederek belki de şimdiden işaret etmek uygun düşer ki, bütün olarak cemiyet için, devrenin (C) toplam *istihlâki*  $\epsilon (A - A_1)$ 'e ve (I) toplam *yatırımı*  $\epsilon (A_1 - U)$ 'ya eşittir. Ayrıca U, diğer müteşebbislerden satın aldıkları hariç, bizzat kendi sermaye malları bakımından, münferit bir müteşebbisin sermaye azalışını (disinvestment), (ve - U, yatırımını) teşkil eder. Bu itibarla, tam merkezileşmiş bir sistemde (burada  $A_1 = 0$ ) istihlâk A'ya ve yatırım - U'ya, yani  $G - (G' - B')$  ye eşittir.  $A_1$ 'in buraya dahil edilmesinden dolayı, yukarıda meydana gelen küçük karışıklık, sadece, merkezileşmemiş bir istihsal sisteminin genel şekilde göz önüne alınması arzusundan doğmuştur.

Bundan başka *efektif talep* sadece müteşebbislerin arz etmeğe karar verdikleri çalışma miktarından elde edeceklerini ümit ettikleri - diğer istihsal âmillерine ödeyecekleri gelirlerin de dahil bulunduğu - toplam gelir (veya kazançlar - proceeds) den ibarettir.

Toplam talep fonksiyonu, bir çok muhtemel çalışma miktarlarını, buna karşılık hasıllardan elde edilmesi beklenen kazançlara bağlar; ve efektif talep, toplam talep fonksiyonunun tahakkuk ettiği noktadır; çünkü bu nokta, arz şartlarına bağlı olarak müteşebbisin kâr ümidini azamî miktara çıkaran çalışma seviyesine tekabül eder.

Bütün bu tarifler, marjinal kazançları (veya geliri), marjinal âmil maliyete eşit hale getirmemize imkân verdiği için de faydalıdır; ve bu şekilde tarif edilen marjinal kazançları, marjinal âmil maliyetlere bağlayan aynı mahiyette kaidelere erişilmektedir ki, bu kaideler, kullanma maliyetini bilmeyerek veya bu maliyetin sıfır olacağını farz ederek, arz fiyatının (1) marjinal âmil maliyete (2) eşit olduğunu söyleyen bazı iktisatçıların tesbit ettikleri kaidelere benzemektedir.

2 — Şimdi, yukarıda zikredilen prensiplerden ikincisini inceleyelim. Buraya kadar, kârını azamî miktara çıkarmağa çalışan müteşebbisin *iradî* kararlarından doğan ve devre başıyla sonundaki sermaye malları değerinin değişikliklerine ait cihetle meşgul olduk. Fakat buna ilâve olarak, kendi kontrolü dışında kalan ve cari karar-

(1) Kanaatımıza göre arz fiyatı, kullanma maliyetinin tarifinden doğan meselenin bilinmemesi halinde, tarifi kifayetsiz kalan bir terimdir. Bu mevzu, bu bölümün Ek'inde daha derinlemesine incelenecektir; bu Ek'te biz iddia ediyoruz ki, toplam arz fiyatı halinde kullanma maliyetini nazara almamak bazan uygun düşerse de, bu usul ferdî bir teşebbüs için bir hasıla biriminin arz fiyatına ait meselelerde uygun değildir.

(2) Meselâ  $Z_w = \phi(N)$ , yahut  $Z = W \cdot \phi(N)$  toplam arz fonksiyonu olsun (burada W, ücret birimi ve  $W \cdot Z_w = Z$  dir). Şimdi, marjinal istihsal kazancı, toplam arz çizgisinin her noktasında marjinal âmil maliyete eşit olduğu için :

$\Delta N = \Delta A_w - \Delta U_w = \Delta Z_w = \Delta \phi(N)$  elde edilir; yani  $\phi'(N) = I$  olur. Şu şartla ki âmil maliyetin ücret maliyetiyle sabit bir nisbet halinde olması ve her teşebbüsün (bunların sayısının aynı kaldığı farz edilmiştir) toplam arz fonksiyonunun, diğer sanayilerde çalışan işçilerin miktarından müstakil bulunması ve her münferit müteşebbis için muteber olan yukarıdaki denklemin unsurları, teşebbüslerin hepsi nazara alındığı takdirde, yekûn edilebilmesi lâzımgelir. Bu demektir ki, eğer ücretler sabit ve keza diğer âmil maliyetler ücretler toplamıyla sabit şekilde mütenasip olursa, toplam arz fonksiyonu, nominal ücretin buna mütenasip çizgisiyle yanyana seyredecektir.

larından müstakil olan bazı sebebler dolayısıyla ve meselâ piyasa değerlerinin değişmesi, sermayenin işletilmemesi neticesinden veya sadece zamanın geçmesiyle husule gelen azalma (obsolescence) veya bir harp veya yer sarsıntısı gibi felâketlerin mucip olduğu tahribat sebebiyle değerinde *gayri iradî* zarar (veya kazanç) meydana gelebilir. Lâkin kaçınılması mümkün olmamakla beraber bu gayri iradî zararların bir kısmı - kelimenin geniş mânasında - tahmin dışı değildir; meselâ kullanmaktan ayrı olarak sadece zamanın geçmesiyle hasıl olan zararlar gibi; ve keza, Prof. Pigou'nun «teferruat noktasında olmasa dahi, bütün olarak tahmin edilebilmesi için oldukça muntazam olması kâfidir» şeklinde formüle ettiği «normal» değer azalmasından doğan zararlarla hatta, biz de ilâve edelim, umumiyetle «sigorta edilebilen riskler» olarak telkki edilebilecek derecede, bir bütün halinde cemiyet için oldukça muntazam olan zararlar da zikredilebilir. Önceden düşünülen zarar miktarının, tahminin yapıldığı farz edilen zamana bağlı olduğu vakiasını bir an için dikkat nazarına almayalım; ve sermaye mallarının, gayri iradî olmakla beraber, tahmin edilebilen değer azalışına, diğer bir deyişle önceden düşünülen değer azalışının, kullanma maliyetinden olan fazlasını *ek maliyet* (supplementary cost) ismini verelim ve bunu V ile gösterelim. Belki de yalnız işaret etmekle yetinmek icabeder ki, her ne kadar esas fikir, yani önceden düşünülmüş değer azalışının ilk değere dahil bulunmayan kısmının dikkat nazarına alınması fikri, her ikisinde de aynı ise de, bu tarif Marshall'ın ek maliyet tarifinin aynı değildir.

Bu itibarla müteşebbisin net geliriyle net kârı hesap edilirken, yukarıda tarif edilen gelir ve gayri safi kârdan, tahmine dayanan ek maliyet toplamının indirilmesi usuldendir. Çünkü, müteşebbis sarf veya tasarruf etmekte serbest olduğu şeyi düşündüğü zaman, ek maliyetin kendi üzerinde yaratacağı psikolojik tesir, bu maliyet gayri safi kârdan indirilmiş olsaydı yapacağı tesirin filen aynıdır. Sermaye mallarını kullanmak veya kullanmamak hususunda karar veren bir müstahsil sıfatıyla, yukarıda tarifi yapılan ilk maliyet ve gayri safi kâr, onun bakımından önemli mefhumlardır. Fakat bir müstehlik sıfatıyla ek maliyet miktarı, sanki ilk maliyete dahilmiş gibi, onun zihnini işgal eder. Bu itibarla biz, eğer toplam net geliri tâyin etmek üzere gerek ek maliyeti gerekse kullanma maliyetini tenzil edersek ve böylece toplam net gelir  $A - U - V$  ye eşit olursa, o zaman yalnız umumen kullanılan şekle yaklaşmış olmak-

la kalmayız, ayrıca istihlâk miktarı bakımından önemli bir mefhu-  
ma da erişmiş oluruz.

Bu itibarla geride, sermaye mallarının piyasa değerlerinin bek-  
lenmiyen değişikliklerinden, fevkalâde sür'atlı aşınmadan veya  
âfetlerin yarattığı tahribattan doğan değer değişiklikleri kalır; bu  
değişiklikler, kelimenin geniş mânasında, hem gayri iradî hem de  
gayri kabili tahmindirler. Net gelirin hesabında bile dikkat naza-  
rına almadığımız ve sermaye hesabına intikal ettirdiğimiz bu nev'i  
filî nazarlara, *arızî zararlar* denebilir.

Net gelirin *illî* önemi, V değerinin cari istihlâk miktarı üye-  
rinde yaptığı psikolojik tesirdedir; zira *net gelir*, alelâde bir insa-  
nın cari istihlâki için ne kadar sarf edeceğini tesbit ettiği zaman  
kullanmağa hazır olarak düşündüğü geliri olduğu farz edilir. Ne  
kadar sarf edeceğini tesbit ettiği zaman, şüphesiz, yalnız bu fak-  
törü göz önünde bulundurmaz. Meselâ sermaye hesabında tahak-  
kuk ettireceği arızî kazanç veya zararların miktarına göre, durum-  
da büyük farklar olacaktır. Bununla beraber ek maliyetle arızî za-  
rar arasında bir fark vardır; o şekildeki, birincide hasıl olan değişik-  
likler, onun üzerinde, gayri safi kârların değişikliklerinin yaptığı  
tamamen *aynî bir testir* icra ederler. Müteşebbisin istihlâki bakımın-  
dan önemli olan şey, cari hasıladan doğan kazançların, ilk maliyetle  
ek maliyet *toplamından* olan fazlasıdır; arızî zarar (veya kazanç) da  
onların kararlarında yer alır; fakat bu zarar, karar bakımından aynı  
önemde değildir - yani muayyen bir arızî zarar, kendisine eşit bir  
ek maliyet derecesinde tesir etmez.

Bununla beraber şu noktayı tekrar belirtelim ki, ek maliyetler-  
le arızî zararlar, yani gelir hesabından borçlandırılmasını uygun bul-  
duğumuz kaçınılmaz zararlarla bazan sermaye hesabında bulun-  
ması düşünülen arızî zararlar (veya kazançlar) arasındaki ayrılış  
çizgisi, kısmen itibarî veya psikolojik olup, ek maliyeti tahmin et-  
mek için umumiyetle kabul edilen ölçülere bağlıdır. Zira ek mali-  
yetin takdiri hususunda tek bir prensip koymak imkânsızdır; bu  
maliyetin miktarı, seçtiğimiz hesap usulüne göre değişecektir.  
Sermaye mallarının istihsal edildiği başlangıç anında takdir edi-  
len ek maliyet, belirli bir miktardır. Fakat bu maliyet eğer daha  
sonra yeniden takdir edilirse, sermaye mallarının bakiyye çalışma  
müddetine tekabül eden miktarı, tahminlerimizde arada meydana  
gelecek değişiklikler dolayısıyla, değişebilir; ve o zaman sermaye

arızî zararı  $U + V$  nin müstakbel serilerinin ilk tahmini ile, değiştirilmiş tahmini arasındaki farkın o günkü (actual) değeri olur. Sermaye mallarının satın alındığı zamanda, ek maliyetle kullanma maliyeti toplamının muayyen bir miktar olarak tesbiti ve bunun, tahminlerde sonradan vaki olan değişikliklere bakılmaksızın, sabit olarak muhafaza edilmesi, ticaret muhasebesinde geniş miqyasta tasvip ve İngiliz Vergi makamlarınca teyit edilen bir prensiptir. Böyle bir durumda önceden tâyin edilen miktarın, reel kullanma maliyetinden olan fazlası, herhangi bir devrenin ek maliyeti olarak kabul edilmek lâzımgelir. Bu usulde şu fayda vardır ki, bir küll olarak dikkat nazarına alınan sermaye mallarının, çalışma müddetleri devamınca arızî zarar veya kârları sıfır olur. Fakat herhangi bir muhasebe devresinde ve meselâ senede bir, ek maliyet paylarının cari değerler ve tahminler üzerinden hesaplamak bazı hallerde akla uygun düşer. Tatbikatta iş adamları, kabul edilecek metot üzerinde biri diğerinden ayrılmıştır. Sermaye mallarının satın alındığı zamanda ilk olarak yapılan ek maliyet tahminine *başlangıç ek maliyet* ve cari değerler ve tahminler üzerinden hesaplanan veya düzeltilen aynı kemmiyete, *cari ek maliyet* ismini vermek uygun düşebilir.

Şu halde ek maliyeti, kemmî tarifine en yakın olarak ancak; tipik bir müteşebbisin bir temettü olduğunu bildirmek (bir şirket olması halinde) veya kendi cari istihlâk derecesini tâyin etmek (bir fert olması halinde) üzere kendi net geliri olarak düşündüğü şey'i hesaplamadan önce, gelirinden yaptığı indirimlerden teşekkül eder şeklinde tarif edebiliriz. Sermaye hesabının arızî masraflarını, bu tablonun dışında bırakmamak lâzımgeldiğine göre, tereddüt halinde, sermaye hesabında bir fasıl açmak ve ek maliyete, tamamen kendisine ait hususları dahil etmek şüphesiz daha iyi olur. Çünkü, sermaye hesabına intikal edecek herhangi bir fazlalık, bu hesap cari istihlâk üzerinde olması lâzımgelenden daha çok müteessir kılmak suretiyle, düzeltilebilir.

Görüleceği üzere bizim net gelir hakkındaki tarifimiz, Marshall'ın, gelir vergisi memurlarının tatbikatına sığınarak, tecrübeleri dolayısıyla onların gelir olarak kabul ettikleri her şeyi - geniş mânada - gelir telâkki etmek suretiyle yaptığı gelir tarifine çok yakındır. Gerçekten bu memurların içtihatlarının, tatbikatta net gelir olarak umumiyetle kabul edilen şeyi anlamak bakımından, en dikkatli ve en geniş araştırmaların faydalanılacak bir neticesi olduğu-

na hükmedilebilir. Bizim tarifimiz, Prof. Pigou tarafından en son yapılan millî gelir tarifindeki nominal değere tekabül etmektedir (1).

Bununla beraber net gelirin yine de mükemmel bir şekilde tâyin edilmediği, bir hakikat olarak kalmaktadır; zira net gelir, muhtelif kimselerin başka başka tarzda tefsir edebilecekleri müphem bir kriteriyuma dayanmaktadır. Meselâ Prof. Hayek, sermaye mallarına sahip bir ferdin, bu mallardan elde ettiği gelirini sabit tutmak isteyebileceği ihtimalini ileri sürmüştür; o şekildeki, o fert kendi yatırımından doğan gelirin herhangi bir sebeble azalmasını karşılayabilecek bir parayı bir tarafa ayırmadıkça, gelirini istihlâkine sarf etmekte, kendisini serbest hissetmeyebilir (1). Böyle bir ferdin bulunacağından şüphe ederim; fakat aşikârdır ki, net gelirin böyle bir muhtemel psikolojik kriteriyumuna karşı hiç bir teorik itiraz ileri sürülemez. Ancak Prof. Hayek, bu durum dolayısıyla tasarruf ve yatırım mefhumlarının bir anlaşmazlığa yer verdiğini ileri sürdüğü zaman, yalnız *net tasarruf ve net yatırım* kasdetmiş olması halinde haklıdır. Çalışma teorisi bakımından büyük bir önem arzeden *tasarruf ve yatırım* mefhumları, bu kusur dışında kaldıkları gibi, yukarıda görüldüğü üzere, objektif bir tarife de konu olabilirler.

Bu itibarla bütün dikkatin, *net gelir* üzerinde toplanması yanlıştır; zira net gelir ancak istihlâke dair kararlar bakımından önemli olup, üstelik istihlâke tesir eden diğer bir çok âmillerden yalnız ince bir çizgi ile ayrılır; bunun gibi, cari istihsale dair kararlar bakımından böyle bir önem taşıyan ve hiç bir şekilde müphem olmayan bizzatîhi *gelir* mefhumunu (umumiyetle yapıldığı üzere) ihmal etmek te doğru değildir.

Gelir ve net gelirin yukarıdaki tariflerinin, tatbikata mümkün olduğu kadar yakın bir şekilde uygun düşdüğü kanaatındayım. Bu bakımdan okuyucuyu hemen haberdar edelim ki, ben, geliri, *Treatise on Money* isimli kitabımda, özel bir mânada tarif ettim. Bu ilk tarifimin özelliği, toplam gelirden müteşebbislere düşen kısma aitti; zira ben, gerek onların cari faaliyetlerinden filen hasıl olan

(1) *Economic Journal*: Haziran 1935, s. 235.

(1) «The maintenance of capital», *Economica*, Ağus. 1935, s. 241 ve devamı.

kazancı (gayri safi veya safi) gerekse onların cari faaliyetlerine başlamağa karar verdikleri zaman elde edeceklerini ümit ettikleri kârı değil, fakat muayyen bir mânada normal veya muvazene kârını (ki, hasıla seviyesinin değişmesi ihtimallerini dikkat nazarına almadıkça, bunun şimdi kiyafetli bir tarif olduğuna kani değilim) göz önünde bulundurmuştum; şu netice ile ki, bu tarife göre tasarruf, normal gelirin filî kazançtan olan fazlası kadar yatırımın aşması lâzimgeliyordu. Gelir teriminin bu şekilde kullanılmasının, bilhassa tasarrufun buna karşılık anlamında önemli bir karışıklığı yaratmış olduğundan korkarım; zira bunun, kullanılan terimlerin ancak, bizim hususî mânamıza göre tefsir edilmesi halinde doğru olan bazı neticeleri (hususiyile tasarrufun yatırımdan fazla olmasına taalluk edeni), bu terimleri tamamen herkesin kullandığı mânada almak suretiyle, halkın yaptığı münakaşalarda çok def'a kabul edildi. Bu sebepten dolayı ve keza fikirlerimi açıkca belirtmek hususunda eski terimlerime artık ihtiyaç duymadığım için, sebep oldukları karışıklıklardan çok üzülererek, onları terk etmeğe karar verdim.

## II. TASARRUF VE YATIRIM

Terimlerin muhtelif kullanım şekillerinin meydana çıkardığı dalgalanmalar arasında, sabit bir noktanın keşfedilmesi memnuniyet verici bir şeydir. Benim bildiğim kadar *tasarrufun*, gelirin istihlâk masraflarından fazlası demek olduğu hakkında herkes birliklidir. Bu itibarla *tasarrufun* mânası hakkındaki muhtemel tereddütlerin, ya *gelirin* veya *istihlâkin* mânasındaki tereddütlerden doğması icabeder. *Geliri* yukarıda tarif ettik; buna karşılık, bir devre içinde istihlâk için yapılan masraflar ise, müstehliklere aynı devre içinde satılan eşyanın değeri olmak lâzimgelir ki, bu bizi bir müstehlik - müşteri den ne anlaşıldığı sualine intikal ettirir. Müstehlik - müşterilerle yatırımcı - müşterileri birbirinden ayıran çizginin akla uygun herhangi bir tarifi, aslına uygun bir şekilde tatbik etmek şartıyla, bizim için aynı derecede faydalı olur. Meselâ bir otomobilin satın alınmasının bir istihlâk olarak ve bir ev satın alınmasının bir yatırım olarak telâkki edilmesinden doğan meseleler, çok def'a münakaşa edilmiştir; ve bizim bu münakaşaya ekleyecek bir şeyimiz yoktur. Şüphesiz seçilecek kriteriyumun, müstehlikle müteşebbis arasında çizdiğimiz çizgiye uyması lâzımdır. Bu itibarla, bir

müteşebbisin diğer bir müteşebbisten satın aldığı şeyin değerini  $A_1$  ile tâyin etmek suretiyle biz, bu meseleyi zimnen çözdük. Bundan şu netice çıkar ki, istihlâk için yapılan masraflar  $\delta (A - A_1)$  şeklinde tam bir açıklıkla tâyin edilebilir; buradâ  $\delta A$ , devre içinde yapılan satışların toplamı ve  $\delta A_1$ , bir müteşebbisin diğer bir müteşebbise yaptığı satışların toplamıdır. Bundan sonra kaideten  $\mathcal{E}$ 'yi kullanmamak ve her çeşit satışlar toplamını  $A$  ile ve bir müteşebbisten diğerine yapılan satışlar toplamını  $A_1$  ile ve müteşebbislerin kullanma maliyetleri toplamını  $U$  ile göstermek daha uygun olacaktır.

Hem *geliri*, hem de *istihlâki* bu şekilde tâyin ve tarif edince, gelirin istihlâkten fazlası demek olan *tasarrufun* tarifi de tabiatıyla bunlardan çıkarılır. Gelir  $A - U$  ya ve istihlâk  $A - A_1$  e eşit olduğuna göre, tasarrufun  $A_1 - U$  ye eşit olması neticesi doğar. Aynı şekilde, *net gelirin* istihlâkten fazlası demek olan *net tasarruf* ta  $A_1 - U - V$  ye eşittir.

Cari yatırımın tarifi de, bizim gelir tarifimizden hemen elde edilir. Gerçekten *cari yatırımdan*, devrenin istihsal faaliyeti neticesinde sermaye malları değerine yapılan ilâveyi anlamak icabeder. Aşikârdır ki bu yatırım bir az evvel tasarruf olarak tarif ettiğimiz şeye eşittir. Çünkü o, gelirin devre içinde istihlâke intikal etmeyen kısmıdır. Yukarıda gördüğümüz üzere, müteşebbisler herhangi bir devrenin istihsal faaliyeti neticesinde  $A$  değerinde mamul mallar satmış olarak ve  $A$  nın istihsal ve satışı dolayısıyla  $U$  ölçüsünde (veya  $U$  nun menfi olması halinde  $-U$  ölçüsünde bir düzeltme) bir aşınmaya uğrayan sermaye mallarına - diğer müteşebbislerden satın alınan  $A_1$  miktarı da göz önünde bulundurulmak suretiyle - malik olarak devre sonuna erişirler. Aynı devre içinde  $A - A_1$  değerindeki mamul mallar istihlâk edilmiş olur.  $A - U$  nun  $A - A_1$  den fazlası, yani  $A_1 - U$ , devre istihsal faaliyetleri neticesinde sermaye mallarına yapılan ilâveyi ve dolayısıyla *devrenin yatırımını* teşkil eder. Bunun gibi,  $A_1 - U - V$ , yani sermaye mallarına yapılan *net* ilâve, sermaye mallarının, gerek bunların istihsalde kullanılmaları dışındaki gerekse sermaye malları hesabına intikal ettirilebilen arzî değer değişiklikleri dışındaki normal aşınma miktarları indirilmek şartıyla, devrenin *net yatırımdır*.

Bu itibarla, her ne kadar tasarruflar toplamı ferdi müstehliklerin kollektif hareket tarzlarının bir neticesi ve yatırımlar toplamı

ferdî müteşebbislerin kollektif hareket tarzlarının bir neticesi ise de, bu iki toplam zarureten birbirine eşittir. Çünkü bunlardan her biri, gelirin istihlâkten olan fazlasına eşittir; üstelik bu netice, gelirin yukarıda verilen tarifinin herhangi bir incelik veya özelliğinden doğmuş değildir. Bir defa gelirin, cari istihsal değerine eşit olduğu; cari yatırımın, cari istihsalin istihlâk edilmeyen kısmının değerine eşit olduğu; ve tasarrufun, gelirin istihlâkten olan fazlasına eşit olduğu kabul edilince - ki bütün bunlar gerek akli selime gerekse iktisatçıların büyük ekseriyetinin kullanış teamüllerine uygundur - tasarrufla yatırımın, zarureten, eşit olması icabeder. Hü-lâsa :

Gelir = hasıla değeri = istihlâk + yatırım

Tasarruf = gelir - istihlâk.

Şu halde, tasarruf = yatırım, olur.

İşte, yukarıdaki şartlara uygun olarak *herhangi bir* tarifler sistemi, aynı neticeye varır. Bu netice ancak tariflerden biri veya diğ-  
ğinin doğruluğunu reddetmekle, ortadan kaldırılabılır.

Tasarruf miktarıyla yatırım miktarının birbirine eşit olması, bir yandan müstahsille diğer yandan müstehlik veya sermaye malları alıcısı arasındaki ticarî işlemlerin *iki taraflı* olması karakterinden doğmaktadır. Gelir, müstahsilin hasıla satışından elde ettiği değerin, kullanma maliyetinden olan fazlasından meydana gelir; fakat, şüphesiz hasılanın tamamının bir müstehlike veya diğer bir müteşebbise satılmış olması lâzımdır; diğer yandan her müteşebbisin cari yatırımı, diğer müteşebbislerden satın aldığı sermaye malları değerinin kendi kullanma maliyetinden olan fazlasına eşittir. Bu itibarla toplam olarak gelirin istihlâkten olan ve bizim tasarruf ismini verdiğimiz fazlası, sermaye mallarına yapılan ve bizim yatırım ismini verdiğimiz ilâveden farklı olamaz. Net tasarrufla net yatırım için de durum aynidir. Tasarruf, hakikatta bir bakiyyeden ibarettir. İstihlâk etmek kararlarıyla yatırım yapmak kararları müş-  
tereken, gelirleri tayin ederler. Yatırım yapmak kararlarının ger-  
çekleşmesi için onlar bunu yaparken, ya istihlâki azaltmak veya ge-  
liri arttırmak mecburiyetindedirler. Bu itibarla, bizatihi yatırım muamelesinin, bizim tasarruf ismini verdiğimiz bu bakiyyeye veya marjın, kendisine muadil bir miktarda artmasını mucip olmaması imkânsızdır.

Şüphesiz fertler, karşılıklı olarak tasarruf etmek ve yatırım yapmak isteyecekleri paralara dair kararlarında, ticarî faaliyetlerin yapılabileceği bir fiyat muvazenesi noktasının bulunmamasını in-  
taç edecek derecede *inatçı* olabilirler. Böyle bir durumda bizim terimlerimiz uygulanamaz; zira fiyatlar sıfırla sonsuz arasında bir muvazene değeri bulamayacakları için, hasıla artık muayyen bir pazar değerine malik olamaz. Fakat tecrübe gösteriyor ki durum, tatbikatta böyle değildir; ve öyle psikolojik tepki itiyatları vardır ki bunlar, satın almak arzusunun satmak arzusuna eşit olduğu bir muvazenenin kurulmasına imkân verirler. Hasılanın bir pazar değerinin mevcut olması nominal gelirin muayyen bir maliki olmasının zarurî bir şartı olduğu gibi, aynı zamanda, ferdi tasarruf sahiplerinin tasarruf etmeğe karar verdikleri toplam miktarın, ferdi yatırımcıların yatırım yapmağa karar verdikleri toplam miktara eşit olmasının da kâfi bir şartıdır.

Bu hususta daha açık düşüncelere erişmek için, tasarruf etmek kararlarından ziyade istihlâk etmek kararları (veya istihlâkten çekinmek) terimleriyle muhakeme yürütmek belki de daha iyi olur. İstihlâk etmek veya etmemek kararı, bir gerçek olarak, ferdin yetkisi içindedir; yatırım yapmak veya yapmamak kararı da böyledir. Toplam gelir ve toplam tasarruf miktarları, fertlerin istihlâk etmek veya etmemek, yatırım yapmak veya yapmamak hususundaki serbest seçimlerinin birer neticesidir; fakat bu iki toplam miktardan hiç biri, istihlâk ve yatırım kararlarını göz önünde bulundurmayan ayrı bir grup kararlardan doğacak müstakil bir değer taşımaz. Bu prensibe uygun olarak istihlâk temayülü (istihlâk eğilimi), aşağıdaki sayfalarda, tasarruf temayülü veya kaidesinin yerini alacaktır.

## KULLANMA MALİYETİ HAKKINDA EK

### I

Kanaatımıza göre, kullanma maliyetinin (User cost) klâsik nazariye bakımından, değer hakkındaki önemi, çok defa ihmal edilmiştir. Bu konu üzerinde, buradaki önem veya lüzumundan fazla söylenecek şey vardır. Fakat biz, konu dışı olarak onu, bu Ek'te biraz derinlemesine inceleyeceğiz.

Tarifi gereğince, bir teşebbüsün kullanma maliyeti,

$$A_1 + (G' - B') - G$$

ye eşittir; burada A, bizim müteşebbisimizin diğer müteşebbislerden satın aldığı mallar toplamını, G, onun devre sonundaki sermaye mallarının o günki değerini ve G', eğer müteşebbis, sermaye mallarını kullanmasaydı ve onların muhafaza ve bakımı için harcamak mecburiyetinde kalacağı azamî B' miktarını harcamış bulunsaydı, devre sonunda bu sermaye mallarının değeri ne olacak idiyse onu, gösterir. Şu halde,  $G - (G' - B')$ , ani müteşebbisin sermaye malları değerinin, evvelki devreden intikal eden net değerden olan fazlası, onun sermaye mallarındaki net yatırımını ifade eder; bu yatırım, I ile gösterilebilir. Bu itibarla A satış miktarının kullanma maliyeti olan U,  $A_1 - I$  ye eşittir ki, burada  $A_1$ , müteşebbis diğer müteşebbislerden ne satın almışsa onu ve I kendi sermaye mallarında, devre içinde, ne yatırım yapmışsa onu gösterir. Bir an düşünülürse, bütün bunların akıl dışı bir şey olmadığı görülür. Diğer müteşebbislere ödenen paraların bir kısmı, kendi sermaye mallarında yapılan cari yatırımlar değeriyle telâfi edilmiş olup, bakiyyesi de, onun sattığı hasılanın, istihsal âmillerine ödediği toplam miktarın üstünde, kendisine yaptırdığı fedakârlığı temsil eder. Okuyucu eğer bu kaidelerin esasını başka bir şekilde izah etmeğe kalkışırsa görecektir ki, bunların faydaları, halli imkânsız muhasebe meselelerinin ortadan kaldırılmasındadır. Kanaatımıza göre istihsalin cari usullerinin, hiç bir belirsizliğe yer vermeyen başka bir tahlil şekli yoktur. Sanayi eğer tamamen merkezleşmiş ise veya müteşebbis hariçten hiç bir şey satın almamışsa, o şekildedeki  $A_1 = 0$  olursa, kullanma maliyeti sermaye mallarının kullanıl-

masının mücip olduğu cari sermaye azalışının (disinvestment) sadece muadillidir; fakat bununla, tahlilimizin herhangi bir safhasında âmil maliyeti, satılan mallarla eldeki sermaye malları arasında dağıtmak ihtiyacında bulunmamak faydasını muhafaza ederiz. Bu itibarla, merkezleşmiş veya münferit olsun, bir teşebbüsün arz ettiği çalışma miktarını, yalnız umumî bir karar neticesi olarak telâkki edebiliriz; bu usul, devre içinde satılan hasılanın, umumî hasıla ile olan fiili bağlantısına karşılıktır.

Bundan başka, kullanma maliyeti mefhumu bize, bir teşebbüsün satılabilecek hasıla biriminin kısa devre arz fiyatı hakkında, umumiyetle kabul edilenden daha açık bir tarif yapmamıza imkân verir. Gerçekten kısa devre arz fiyatı, marjinal âmil maliyetle marjinal kullanma maliyetinin toplamıdır.

Halbuki modern değer nazariyesinde, kısa devre arz fiyatını yalnız marjinal âmil maliyete eşit kılmak, bir gelenek olmuştur. Fakat aşikârdırki, böyle bir gelenek ancak marjinal kullanma maliyetinin sifıra eşit olması veya «hasıla» ve «toplam arz fiyatını» toplam kullanma maliyetinden net olarak bizzat yaptığımız tarif gibi (yukarıda s....) arz fiyatı hakkında da, onu marjinal kullanma maliyetinden net kılacak şekilde hususî bir tarif yapılması halinde uygun olur. Fakat istihsal bütün olarak göz önüne alındığı zaman kullanma maliyetini ondan indirmek bazı hallerde uygun düşerse de, münferit bir sanayi veya münferit bir teşebbüs istihsaline mutaden (ve zimnen) tatbik edilebilirse bu usul, bizim tahlillerimizin bütün hakikatlarını ortadan kaldırır; çünkü o bir malın «arz fiyatını», kelimenin genel mânasında, kendi «fiyatından» ayırmaktadır; ve böyle bir tatbikattan bazı karışıklıklar doğabilir. Öyle anlaşılıyor ki, «arz fiyatı» teriminin, münferit bir teşebbüsün satılabilen bir istihsal birimine tatbik edilmesi bakımından açık bir mâna taşıdığı zannedilmiş ve meselenin daha fazla münakaşaya lüzum göstermediği kanaatine varılmıştır. Halbuki bir teşebbüsün diğer teşebbüslerden satın aldığı şeylerle marjinal birimin, istihsalin neticesi olarak teşebbüs sermaye mallarının maruz kaldığı aşınmalar göz önüne alınırsa, gelirin tarifine bağlı aynı bütün tereddütlerle karşılaşılır. Zira, bir ek istihsal biriminin satılması maksadıyla diğer teşebbüslerden mallar satın alınmasının marjinal maliyetinin bizim müteşebbisimizin arz fiyatı olarak düşündüğümüz şeyi elde etmek üzere, birim olarak satış gelirinden elde edilmesi icabettiği farz edilse dahi, teşebbüsün kendi sermaye mallarında marjinal birimin istihsalinden doğan marjinal yatırım eksikliğini de göz önünde bulundurmamak mecburiyetindeyiz. Hatta bütün istihsalın, tamamen merkezleşmiş bir teşebbüs tarafından yapılmış olması halinde dahi, marjinal kullanma maliyetinin sifır olduğu, yani sermaye mallarının marjinal mal istihsalinden doğan marjinal sermaye azalışının, genel olarak, ihmal edilebileceğini farz etmek de doğru sayılamaz.

Kullanma maliyeti ve ek maliyet mefhumları, uzun devre arz fiyatıyla kısa devre arz fiyatı arasında açık bir münasebet kurmamıza da imkân verir. Uzun devre maliyeti şüphesiz esas ek maliyeti karşılayacak bir miktarı olduğu kadar, sermaye mallarının çalışma müddeti üzerinden, usulüne uygun olarak ortalaması hesaplanan tahmini ilk maliyeti de içine alır. Diğer bir deyişle, hasılanın uzun devre maliyeti, ilk maliyetle ek maliyet toplamının tahmini kıymetine eşittir; bundan başka, normal bir kâr bırakması için uzun devre arz fiyatı, bu şekilde hesaplanan uzun devre maliyetini, vâde ve risk itibarıyla mukayese edilebilen istikrazların cari faiz haddine göre tâyin edilen ve sermaye malları maliyetinin bir yüzdesine karşılık olan bir miktar kadar aşması lâzımdır. Yahut ta, tip bir «saf» faiz haddini seçersek o zaman, filî istihsalin, beklenen istihsalden farklı olmasını sonuçlandırabilecek bilinmeyen sebepler karşılığı olarak, risk - maliyet ismi verilebilen üçüncü bir terimi uzun devre maliyetine katmamız icabeder. Bu itibarla, uzun devre arz fiyatı muhtelif unsurları olarak tahlil edilebilen ilk maliyet; ek maliyet, risk maliyeti ve faiz maliyetinin toplamına eşittir. Diğer yandan, kısa devre arz fiyatı da marjinal ilk maliyete eşittir. Şu halde müteşebbis, sermaye mallarını satın aldığı veya imâl ettiği zaman, kendi ek maliyetini, risk maliyetini ve faiz maliyetini, ilk maliyetin marjinal maliyetinin aynı ilk maliyetin ortalama maliyetinden olan fazlasiyle karşılamıyacağını tahmin etmek mecburiyetindedir; o şekildeki, bir uzun devre muvazene halinde marjinal ilk maliyetin ortalama ilk maliyetten olan fazlası, ek, risk ve faiz maliyetlerinin toplamına eşit olur (1).

- (1) Meseleyi bu şekilde ortaya koymak şu uygun faraziyeyle dayanır ki, marjinal ilk maliyet çizgisi, hasıla değişikliklerine nispetle, bütün uzunluğu içinde kesiksiz devam eder. Fakat bu faraziye, tatbikatta hakiata çok defa uymaz; ve hususiyetle hasıla miktarı, sermaye mallarının tam bir teknik kapasitesine karşılık olan bir seviyeye eriştiği zaman, bu çizgide bir veya bir çok kesilmeler olabilir. Böyle bir halde marjinal görüş açısından yapılan tahlil kısmen çöker; ve marjinal ilk maliyet, hasılanın küçük bir miktar azalmasına göre hesaplandığı zaman fiyat, bu marjinal ilk maliyeti aşabilir. (Aynı şekilde, azalma yönünde, yani hasılanın muayyen bir seviyenin altına düşmesi halinde de kesilmeler olabilir). Bu hal kısa devre arz fiyatını bir uzun devre muvazene durumunda dikkat nazarına aldığımız zaman, önem kazanır; zira böyle bir halde, tam teknik kapasitenin bir noktasında hasıl olabilen bütün kesilmelerin, tesirli olduğunu düşünmek lâzımdır. Şu halde uzun devre muvazene içinde kısa devre arz fiyatının marjinal ilk maliyeti aşması mümkündür (hasılanın az bir miktar azalmasına göre hesaplanmış olarak).

Marjinal ilk maliyetin ortalama ilk maliyetle ortalama ek maliyetin toplamına tamame neşit olduğu zamandaki hasıla seviyesinin özel bir önemi vardır; çünkü bu, müteşebbisin, hesaplarını denk olarak kapattığı noktadır. Diğer bir deyişle bu nokta, net kârın sıfır olduğu noktaya tekabül eder; ve bundan, daha az bir hasıla seviyesinde, müteşebbis zarar eder.

Ek maliyetin, ilk maliyetten ayrı olarak karşılanması lüzumunun ölçüsü, çeşitli sermaye mallarına göre büyük değişiklikler gösterir. Bu hususta iki son hal aşağıda gösterilmiştir :

1 — Sermaye mallarının bir kısım bakımı, birbirine eşit olarak onların kullanılması derecesinde olması lâzımdır (meselâ makinelerin yağlanması gibi). Bu bakımın masrafı (teşebbüs dışından satın alınanlar hariç) âmil maliyete dahildir. Eğer mekanik sebebler dolayısıyla bütün cari aşınma miktarının bu şekilde tamamen karşılanması icabederse, o zaman kullanma maliyeti miktarı (teşebbüs dışından satın alınanlar hariç) ek maliyet miktarına eşit ve onun tersi olur; ve bir uzun devre muvazenesi halinde marjinal âmil maliyet, risk maliyetle faizler maliyetinin toplamına eşit bir miktar derecesinde ortalama âmil maliyeti aşar.

2 — Sermaye malları değerinin bir kısım azalması, ancak bu malların kullanılması neticesinde vaki olur. Bu değer azalışının maliyeti, malların kullanılması derecesinde karşılanmadıkça kullanma maliyetine dahil olur. Eğer sermaye malları değerinin azalması sırf bu şekilde olursa, o zaman ek maliyetin sıfır olması lâzımgelir.

Şu noktanın belirtilmesi faydalı olabilir ki, bir müteşebbisin kendi sermaye mallarının ilk önce, en eskisi ve kötüsünü kullanmamasının sebebi, bu mallar kullanma maliyetinin daha düşük olmasıdır; zira sermaye malları kullanma maliyetinin düşüklüğü onların nisbî kıfayetsizliğiyle, yani onların yüksek âmil maliyetiyle daha da fazla olarak karşılanmış olabilir. Bu itibarla müteşebbis, her hasıla birimi başına kullanma maliyetiyle âmil maliyet toplamı hangi sermaye mallarında azsa, tercihen onları kullanır (1) Bundan şu netice çıkar ki, göz önünde bulundurulan herhangi muayyen bir hasıla miktarına, bir kullanma maliyeti (2) tekabül eder. Fakat bu

(1) Kullanma maliyeti kısmen, ücretlerin ilerdeki seviyesi hakkındaki tahminlere bağlı olduğu için, ücret biriminde, geçici olacağı beklenen bir azalma, âmil maliyetle kullanma maliyetinin ayrı nisbetlerde değişmesini mucip olabilecek ve dolayısıyla kullanılacak sermaye mallarının seçimi üzerine tesir edebileceği gibi muhtemelen efektif talep miktarı üzerine de tesir edecektir; zira âmil maliyet, efektif talebin tayininde kullanma maliyetinden farklı bir şekilde müessir olabilir.

(2) İlk olarak kullanılan sermaye mallarının kullanma maliyeti, toplam hasıla miktarından mutlaka müstakil değildir (Aşağıya ba-

toplam kullanma maliyeti ile marjinal kullanma maliyeti, yani hasıla miktarının bir kalem artışından doğan kullanma maliyeti artışı arasında düzenli bir münasebet kalmaz.

Kullanma maliyeti bugünle yarın arasındaki bağlardan biridir; gerçekten müteşebbisin, kendi istihsal miktarını tesbit ettiği zaman, sermaye mallarını hemen kullanmak veya onları ileride kullanmak üzere muhafaza etmek arasında bir seçim yapması lâzımdır. Kullanma maliyeti miktarını tâyin eden şey, gelecekteki kazançların, sermaye mallarının derhal kullanılmasının neticesi olan tahmini fedakârlığıdır; ve bu fedakârlığın marjinal miktarıdır ki, marjinal âmil maliyet ve tahmini marjinal «kazanç» la birlikte, müteşebbisin istihsal derecesini tâyin eder. Bu hale göre, bir istihsal seviyesinin kullanma maliyeti, müteşebbis tarafından acaba nasıl hesaplanacaktır ?

Biz kullanma maliyetini, gerek yapılmasında fayda bulunacak olan muhafaza ve idame masrafını gerekse diğer müteşebbislerden yapılan iştiraları göz önünde bulundurmak suretiyle, sermaye mallarının, kullanılmamış olsaydı maruz kalmış olacakları değer noksanlığı karşısında kullanılmış olmasından dolayı meydana çıkan değer eksikliği olarak tarif ettik. Buna göre kullanma maliyetini, sermaye malları hemen kullanılmamış olsaydı ileride muhtemel ek kazanç olarak ne elde edilecek idiyse onun bugünkü değerinin hesaplanması suretiyle, tâyin etmek lâzımdır. O halde bu değer hiç olmazsa, sermaye mallarının kullanılması halinde, onların yerine başka sermaye mallarının konulmasının ileriye terk edilmesindeki uygunluğun bugünkü değerine eşittir; hattâ o, daha da fazla olabilir (1).

Fazla veya bol miktarda sermaye malları stokları bulunmaz, dolayısıyla eskilere gerek ilâve edilmek gerekse onların yerine geçmek üzere her sene aynı sermaye mallarından yeni birimler istihsal edilmesi icabederse, kullanma maliyeti şüphesiz sermaye mallarının, kullanılmış olmaları halinde, faaliyet müddetleri veya kapasitelerinde hasıl olan düşüklü ve bu malların cari ikame değerlerine göre hesaplanacaktır. Buna karşılık, bol miktarda sermaye malı varsa, kullanma maliyeti yine, bu bol miktardaki sermaye

---

kınız); yani kullanma maliyeti, toplam hasıla miktarının değişmesi halinde, her veçhesi itibariyle tesire maruz kalabilir.

- (1) Bu değer, daha sonraki bir devrede normalden daha fazla bir kazanç elde edileceği ve fakat bu kazancın yeni sermaye mallarının istihsalini elverişli kılacak (veya böyle bir istihsal için gerekli zamanı verecek) derecede kâfi müddet devam etmesinin tahmin edilmediği halde, daha fazla olur. Bugünkü kullanma maliyeti, gelecek bütün devreler için beklenen potansiyel kazançların en çok, aktüel değerlerine eşittir.

mallarının eskime, aşınma ilh, ile massedileceği tahmin edilen zaman devresine tekabül eden faiz haddi ve cari ek maliyete (yani yeniden kıymetlendirilen) bağlı kalacaktır. İşte böylece faiz maliyeti ve cari ek maliyet, vasıtalı bir şekilde, kullanma maliyetinin hesabına girerler.

Kullanma maliyeti sıfır olduğu zaman, bunun hesabı, en basit ve anlaşılması çok kolay şekil alır. Meselâ, Treatise on Money adlı kitabımızda (Kitap II, Bölüm XIX) genel çizgilerini çizdiğimiz bakır gibi bol bir ham madde stokunun bulunması halinde durum böyledir. Bakırın muhtelif gelecek zamanlara göre tahmin edilen değerlerini bir seri olarak göz önünde bulunduralım; öyle bir seri ki, içinde fazla bakırın bulunduğu ve normal sayılan değere tedricen yaklaştığı bir sūr'ate göre düzenlenmiş olsun. Böyle bir durumda, fazla bir ton bakırın kullanma maliyetinin bugünkü değeri, bir ton bakırın gelecek zamanların herhangi birisi için tahmin edilen değerinden, bir ton bakırın nazara alınan zamanla bu gün arasındaki faiz maliyeti ve cari ek maliyetin çıkarılmasıyla elde edilen değerlerin en büyüğüne eşittir.

Aynı şekilde bir geminin, bir fabrikanın veya bir makinanın - bu nev'i sermaye mallarının fazla miktarda arz edilmesi halinde - kullanma maliyetleri, onların, fazlanın massedileceği tahmin edilen zamana kadar olan faiz maliyetiyle cari ek maliyetin yüzde nisbetlerine göre hesap edilen tahmini ikame değerlerinin bugünkü kıymetidir.

Yukarıda biz, sermaye mallarının, zamanı gelince diğer aynı cins mallarla ikame edildiğini farz ettik. Eğer bahis konusu sermaye malları; eskidikleri zaman aynı şekilde yenileştirilmezlerse, kullanma maliyetleri, artık kullanılmayacak hale gelen eskilerin yerine konulacak olan yeni sermaye mallarının kullanma maliyetine mütenazıran her iki sermaye malının verimliliğine göre tâyin edilen bir emsal tatbik etmek suretiyle hesaplanmak lâzımdır.

### III

Okuyucunun da göreceği üzere, sermaye mallarının eskimiş olmadığı ve sadece muayyen bir müddet için fazla bulunmuş olduğu zaman, fiili kullanma maliyeti ile onun normal maliyeti (yani fazla sermaye malları bulunmadığı zamandaki maliyeti) arasındaki fark, fazla sermaye mallarının massedilmiş olmasından evvel geçeceği tahmin edilen zaman fasılasına göre değişir. Şu halde eğer bahis konusu sermaye malları tamamen ayrı ayrı zamanlara aitse ve ayrılmaz bir bütün teşkil etmiyorsa, o şekildeki, onların önemli bir kısmı seneden seneye çalışma hayatının sonuna eriyorsa marjinal kullanma maliyeti, sermaye malları fazlalığının Umumi bir depre-

siyon halinde marjinal kullanma maliyeti, müteşebbislerin depresiyon müddetinin uzunluğu hakkındaki tahminlerine bağlı olacaktır. Bu itibarla işlerin düzelmeğe başladığı zaman arz fiyatının yükselmesi kısmen onların tahminlerindeki değişiklikten doğarak, marjinal kullanma maliyetinin anı bir artış göstermesinin neticesi olabilir.

İş adamlarının düşüncelerinin aksine bazan iddia edilmiştir ki, fazla sermaye mallarını massetmek üzere yapılan organik plânlar, fazla sermaye mallarının tamamına tatbik edilmedikçe, fiyatların yükseltilmesi hususunda arzu edilen neticeyi vermezler. Halbuki kullanma maliyeti mefhumu gösteriyor ki, fazla sermaye mallarının ve meselâ yarısının, massedilmesi, fiyatların yükselmesi bakımından normal şekilde tesir icra edebilir; gerçekten böyle bir politika, fazla sermaye mallarının massedilmesi için gereken zamanı kısaltmak suretiyle marjinal kullanma maliyetini ve dolayısıyla cari arz fiyatını arttırır. Bu itibarla iş adamlarının, açık bir şekilde formüle etmiş olmamakla beraber, kullanma maliyeti mefhumunu, zihinlerinde bulundurdıkları söylenebilir.

Eğer ek maliyet yüksekse bundan, sermaye mallarının fazla olması halinde, marjinal kullanma maliyetinin düşük bulunduğu neticesi çıkar. Ayrıca, sermaye malları fazla olduğu zaman, marjinal âmil maliyetle marjinal kullanma maliyetinin kendi ortalama miktarlarından çok yüksek olması ihtimali azdır. Bu şartların ikisi de gerçekleşirse, o zaman fazla sermaye mallarının bulunmasının müteşebbis için bir net işletme zararını ve belki de büyük bir net zararını mucip olması varittir. Böyle bir durumdan, fazla sermaye mallarının massedildiği zaman hasıl olan normal kâr durumuna anı bir geçiş olmaz. Fazlalık azaldıkça kullanma maliyeti tedricen artar ve âmil maliyetle kullanma maliyetinin marjinal miktarları ile ortalama miktarları arasındaki fark ta tedricen artabilir.

#### IV

Marshall'ın Principles of Economics adlı kitabında (6 ncı baskı, s. 360), kullanma maliyetinin bir kısmı «Sermaye mallarının ek aşınması» başlığı altında ilk maliyete dahil edilmiştir. Fakat bunun nasıl hesap edileceği ve öneminin ne olduğu hakkında hiç bir bilgi verilmemiştir. Prof. Pigou, Theory of Employment adlı kitabında (s. 42), sermaye mallarının marjinal istihalden doğan marjinal yatırım eksikliğinin, genel olarak, ihmal edileceğini açıkça savunmaktadır. «İstihsal değişikliklerine bağlı olarak sermaye mallarının maruz kaldığı aşınma miktarındaki değişikliklerle el emeğine dayanmayan işgücü değerlerinin değişiklikleri umumiyetle ikinci de-

recede olduğundan, dikkat nazarına alınmamışlardır» (1). Gerçekte, istihsalin marjinal olan sermaye mallarının azalışının sıfır olduğu düşüncesi, yeni bir çok ekonomik nazariyede yaygın haldedir. Fakat ferdi bir teşebbüsün arz fiyatından ne anlaşıldığını katiiyetle açıklamak zarureti doğunca, bütün problem en çok şekliyle ortaya çıkar.

Boş duran sermaye mallarının muhafaza maliyetinin, yukarıda işaret edilen sebebler dolayısıyla, hususiyle uzun bir müddet devam edeceği tahmin edilen bir buhran sırasında, marjinal kullanma maliyetinin önemini çok def'a azaltacağı doğrudur. Bununla beraber marjinal kullanma maliyeti, kısa devrenin, sırf böyle olduğu için, bir özelliği değil, boş duran makina ve aletlerin muhafaza masrafının yüksek olması gibi sermaye mallarının hususi durumları ve tiplerinin ve keza çok sür'atli bir yıpranmanın neticesi olan muvazenesizliklerin yahut ta, bilhassa, nisbeten yeni sermaye mallarıyla büyük bir nisbette çoğaltılmışsa, sermayenin çok fazlaşmış olmasının bir özelliğidir.

Ham maddeler bahis konusu olduğu zaman kullanma maliyetinin göz önünde bulundurulması zarureti aşıkârdır; - eğer bir ton bakır bugün kullanılmışsa, artık yarın kullanılamaz ve bakırın yarınki maksatlar için malik olmuş olacağı maliyet, şüphesiz, marjinal maliyetin bir parçası olarak kabul edilmek icabeder. Fakat bakır misalinin, sermaye mallarının, istihsal için kullanıldığı her şeklinin yalnız son bir halini teşkil ettiği hâdisesi gözden uzak tutulmuştur. Kullanılmalarından doğan yatırım eksikliği dikkat nazara alınması icabeden ham maddelerle böyle bir yatırım eksikliğinin, emniyetle, ihmal edilmesi mümkün görülen sabit sermayeler arasında tam bir ayrılık bulunduğu hakkındaki faraziye, vakırlara uymamaktadır; ve bu hal hususiyle, her yıl değiştirilecek sermaye mallarının bulunduğu ve kullanıldıkça, sermaye mallarının ikame zamanlarının yaklaştığı normal durumlarda daha barizdir.

Kullanma maliyeti ve ek maliyet mefhumlarının bir faydası, da bunların, işletme sermayesi ve likit sermaye olduğu kadar, sabit sermayeye de tatbik edilebilmesinde görülür. Ham maddelerle sabit sermayeler arasındaki esaslı fark, bunların gerek kullanma maliyetine gerekse ek maliyete konu olabileceklerinden değil, fakat şu vakıadan doğmaktadır ki, ham maddelerin likit sermaye haline getirilmeleri tek bir muamele ile olduğu halde, devamlı olan ve ancak tedricen aşınan sabit sermayede bu hal, birbirini takip eden devreler içinde bir seri kullanma maliyeti ve kazanılan kârlar şeklinde olmaktadır.

---

(1) Hawtrey (Economica, Mayıs 1934 s. 145). Prof. Pigou'nun, arz fiyatıyla marjinal işgücü maliyetini aynı şey telâkki etmesi hâdisesine dikkati çekmiş ve dolayısıyla Prof. Pigou'nun delillerinin ciddi bir şekilde sakatlandığını belirtmiştir.